

ДАЙДЖЕСТ

СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Господарського суду
Вінницької області

ДАЙДЖЕСТ № 4

судової практики Господарського суду Вінницької області
(сформований на основі Постанов Північно-західного
апеляційного господарського суду та Верховного Суду за
період з 01.01.2024 по 31.12.2024)

ЗМІСТ

1. Спори, які виникають з корпоративних правовідносин.....	3
2. Розгляд спорів з приводу недійсності договорів.	15
3. Розгляд справ про банкрутство та неплатоспроможність.....	23
4. Справи, які перебували на розгляді Великої Палати Верховного Суду	37

ПЕРЕЛІК УЖИВАНИХ СКОРОЧЕНЬ:

ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду

ВС – Верховний Суд

ВСУ – Верховний Суд України

КГС ВС – Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду

КЦС ВС – Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду

КАС України – Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду

КАС – Кодекс адміністративного судочинства України

КУзПБ – Кодекс України з процедур банкрутства

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ТОВ – Товариство з обмеженою відповідальністю

ПП – Приватне підприємство

АТ – Акціонерне товариство

ФО – фізична особа

1. Спори, які виникають з корпоративних правовідносин.

1.1. Якщо позивач прагне відновити склад учасників товариства, який існував до стверджуваного порушення його прав або інтересів, і таке відновлення не може бути здійснене шляхом стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства (пункт "е" пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань"), то належним способом захисту в цьому разі є позов про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства (пункт д" пункту 3 частини п'ятої статті 17 цього Закону).

Зазначені висновки Великої Палати Верховного Суду мають загальний характер та мають враховуватись при вирішенні питання щодо належності обраного позивачем способу захисту в усіх справах, що стосуються зміни розміру часток та відновлення складу учасників товариства, який існував до стверджуваного порушення прав або інтересів учасників товариства.

Позовні вимоги обґрунтовані незаконним вибуттям майна (корпоративних прав) з володіння позивачки, яке відбулося шляхом позасудового врегулювання із порушенням умов договору застави, Законів України «Про заставу» та «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень».

Як встановили суди попередніх інстанцій, позасудовий спосіб звернення стягнення на предмет застави (100% частки у статутному капіталі ТОВ) шляхом його передачі у власність заставодержателю, який визначений у пункті 1 частини першої статті 26 та статті 29 Закону України "Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень", також передбачений пунктом 6.2.1 договору застави частки в статутному капіталі товариства, укладеного між АТ та фізичною особою.

Звернення новим заставодержателем - ТОВ "Р" стягнення на предмет застави (частку у статутному капіталі ТОВ, що належала фізичній особі шляхом набуття (реєстрації) права власності на нього в рахунок погашення заборгованості позичальника - ТОВ "Д" за кредитним договором жодним чином не порушило права та інтереси позивача, оскільки передавши в заставу частку у статутному капіталі ТОВ, позивачка виступила саме майновим поручителем за виконання позичальником - ТОВ "Д" зобов'язань за кредитним договором, відповідно таке звернення стягнення є законним способом погашення вимог кредитора, права якого порушені, зокрема, з огляду на те, що доказів повного чи часткового проведення розрахунків за договором позики чи договором застави ні позичальник, ні заставодавець не надали.

У правовідносинах застави на майнового поручителя покладається додатковий (акцесорний) обов'язок виконати зобов'язання за боржника в межах вартості предмета застави, яка може покривати вартість основного зобов'язання як повністю, так і частково (вказаний правовий висновок зроблено у Постанові Верховного Суду від 23.10.2019 у справі №910/23070/17).

Як свідчать матеріали справи, скаржниця вважає себе власницею частки у розмірі 100% статутного капіталу ТОВ, яка вибула з її володіння внаслідок безпідставного звернення стягнення на предмет застави. Право на цю частку на момент звернення з позовом відповідно до даних ЄДР зареєстровано за ТОВ "Р"

З огляду на наведене, Верховний Суд вважає належним та ефективним обраний позивачкою спосіб захисту шляхом заявлення до володільця частки (особи, щодо якої у ЄДР містяться відомості як про власника спірної частки) вимоги про витребування частки у статутному капіталі товариства, адже у разі витребування за рішенням суду на користь позивачки 100% частки у статутному капіталі ТОВ на підставі підпункту "е" пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань" право позивачки на цю частку могло б бути поновлене.

Проте, як зазначалось, позивачка не довела незаконність позасудового звернення стягнення на предмет застави, відповідно й незаконність вибуття з її володіння частки у розмірі 100% статутного капіталу ТОВ та, як наслідок, наявність у неї відповідного права (охоронюваного законом інтересу), який би підлягав захисту в судовому порядку з урахуванням належності обраного нею способу захисту.

Верховний Суд вважає, що помилкові висновки судів попередніх інстанцій про обрання позивачкою неналежного способу захисту, не можуть бути підставою для скасування цілком законних рішень судів попередніх інстанцій по суті вирішення спору, а саме про відмову у задоволенні позову у зв'язку із недоведенням позивачкою незаконності позасудового звернення стягнення на предмет застави, відповідно й незаконності вибуття з її володіння частки у розмірі 100% статутного капіталу ТОВ.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Рішення Господарського суду Вінницької області від 09 травня 2023 року у справі №902/1055/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110878397>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 28 вересня 2023 року у справі №902/1055/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114016946#>;

- Постанова КГС ВС від 13 березня 2024 року у справі №902/1055/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117847944#>.

1.2. У певних випадках спосіб захисту імперативно "прив'язаний" до складу правопорушення. У таких випадках можна стверджувати, що спосіб захисту визначений законом (встановлений законом), тобто термін "встановлений законом" означає не просто те, що він названий в законі (наприклад, є в переліку статті 16 ЦК України, статті 20 Господарського кодексу України), а те, що спосіб захисту за його змістом кореспондує конкретному правопорушенню.

Велика Палата Верховного Суду вже виснувала про можливість застосування до правовідносин, які виникають у зв'язку з діяльністю фермерських господарств, приписів законодавства, що регулюють діяльність товариств з обмеженою відповідальністю, у випадку, якщо спірні правовідносини не врегульовані статутом або Законом України "Про фермерське господарство".

Зважаючи на правову природу спірних правовідносин у цій справі, **позов про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників фермерського господарства є належним та ефективним способом захисту прав позивача, а не позов про визнання недійсним рішень зборів засновників фермерського господарства.**

Позивач звернувся до суду з позовом про визнання недійсними рішення засновників фермерського господарства про звільнення посади голови господарства, призначення (керівником) іншої особи; виключення із складу засновників; внесення змін до статуту, продаж фермерського господарства; визнання недійсним договір купівлі-продажу майнового комплексу фермерського господарства.

Судами першої та апеляційної інстанцій позов задоволено частково.

Верховним Судом скасовано рішення судів, ухвалено нове рішення, яким у позові відмовлено.

Верховний Суд визодив з того, що частка у статутному капіталі товариства є особливим видом майна, тому загальні засади захисту права власності застосовуються й захисту право власника частки у статутному капіталі, якщо інше не впливає із змісту або характеру цих прав.

Зокрема, слід враховувати, що після виключення учасника зі складу товариства можуть відбуватися зміни у складі учасників. Статутний капітал товариства підлягає зменшенню внаслідок виключення учасника, а надалі може бути збільшено за рахунок додаткових внесків третіх осіб.

Верховний Суд у складі судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду у постанові від 11.12.2023 у справі № 907/922/21, вказав, що наведене дає підстави для висновку, що учасник, якого незаконно виключили зі складу товариства, немає іншого ефективного способу судового захисту порушеного права, окрім як звернення до суду з вимогою про встановлення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства, у межах якого встановлює та перевіряє обставини, пов'язані з законністю виключенням учасника, та надає оцінку добросовісності поведінці відповідачів, які в разі задоволення позовних вимог будуть позбавлені своїх часток або їх частин у грошовому або відсотковому виразі.

Висновок щодо визначення належним способом захисту саме того, який міститься у статті 17 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань" до відносин, що виникають у зв'язку з діяльністю фермерських господарств було також викладено в постанові Верховного Суду від 30.03.2023 у справі № 917/202/21 (917/339/21).

Судова практика щодо застосування частини п'ятої статті 17 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань", яка містить перелік судових рішень, на підставі яких проводиться державна реєстрація змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариства, як і щодо застосування до правовідносин, які виникають у зв'язку з діяльністю фермерських господарств, приписів законодавства, що регулюють діяльність товариств з обмеженою відповідальністю, зокрема в наведених вище постановах Верховного Суду, є сталою та передбачуваною та мала бути врахована як судом апеляційної інстанції так і судом першої інстанції при розгляді даної справи.

Таким чином, колегія суддів Верховного Суду, з огляду на встановлені судами попередніх обставини та зміст спірних правовідносин, дійшла висновку, що позивачем у цій справі було неправильно обрано спосіб захисту своїх порушених прав, який не відповідає критерію ефективності та змісту порушеного права.

Задоволення заявленого у цій справі позову, з огляду на стверджувану позивачем мету - відновити попередній склад засновників фермерського господарства, означатиме й позбавлення/зменшення поточного власника його частки у фермерському господарстві. Подібна дія держави в особі суду має відповідати, серед іншого, й критеріям втручання у право відповідача на майно, яким є частка у фермерському господарстві.

В Окремії думці Судді касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 01 серпня 2024 року зазначено, що надаючи правову оцінку належності обраного зацікавленою особою способу захисту належить зважати й на його ефективність з точки зору ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Провадження у справі відкрито ухвалою суду від 20.04.2021 року.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», державна реєстрація та інші реєстраційні дії проводяться на підставі: судових рішень, що набрали законної сили та тягнуть за собою зміну відомостей в Єдиному державному реєстрі, а також що надійшли в електронній формі від суду або державної виконавчої служби відповідно до Закону України "Про виконавче провадження" щодо: визнання повністю або частково недійсними рішень засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу.

Тобто, судові рішення про визнання повністю або частково недійсними рішень засновників (учасників) юридичної особи, на підставі яких внесено записи до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань є самостійною та достатньою підставою для вчинення державним реєстратором реєстраційних дій щодо зміни відомостей в Єдиному державному реєстрі.

Таким чином, задоволення позовних вимог шляхом визнання недійсними оспорюваних рішень зборів засновників відповідає вимогам Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань", а також щодо ефективного способу захисту прав, оскільки у даному випадку шляхом скасування відповідних записів буде поновлено порушене право.

Зміни щодо застосування частини п'ятої статті 17 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань" набули чинності з набранням чинності **29.12.2022 року** Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення регулювання кінцевої бенефіціарної власності та структури власності юридичних осіб», що з урахуванням того, що провадження у даній справі відкрито ухвалою суду **від 20.04.2021 року** теж потрібно мати на увазі в контексті розгляду позовних вимог і враховувати положення п. 2 ч. 1 ст. 25 вказаного Закону, які допускають державну реєстрацію на підставі судових рішень щодо визнання повністю або частково недійсними рішень засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу.

Окрім того, у даній справі можливо було Верховному Суду застосувати приписи ч. 2 ст. 5 ГПК України, відповідно до яких у випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного права чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Рішення Господарського суду Вінницької області від 18 жовтня 2023 року у справі № 902/560/20(902/301/21) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114525938>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 20 лютого 2024 року у справі № 902/560/20(902/301/21) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117337345>;

- Постанова КГС ВС від 01 серпня 2024 року у справі № 902/560/20(902/301/21) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120858345#>.

- Окрема думка Судді КГС ВС від 01 серпня 2024 року у справі № 902/560/20(902/301/21) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120973705>.

1.3. За загальним правилом, визначеним як частиною першою статті 20 Закону про ОСББ, так й частиною другою статті 12 Закону України "Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку", витрати на управління багатоквартирним будинком кожний співвласник дійсно несе пропорційно до його частки.

Водночас норми частини другої статті 12 Закону України "Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку" у цьому аспекті надають більш розширені можливості щодо здійснення співвласниками управління багатоквартирним будинком, а саме можливість за рішенням загальних зборів співвласників, які згідно з пунктом 2 статуту ОСББ є вищим органом управління об'єднання, та до виключної компетенції яких відноситься вирішення таких питань як в силу положень пункту 3 розділу III статуту ОСББ, так і норм статті 10 Закону про ОСББ, визначити інший розмір одноразового внеску до накопичувального фонду для проведення ремонтних робіт.

Визначена як пунктом 3 розділу III статуту ОСББ, так і нормами статті 10 Закону про ОСББ, виключна компетенція загальних зборів співвласників щодо прийняття рішення про визначення порядку сплати, переліку та розмірів внесків і платежів співвласників узгоджується з нормами частини другої статті 12 Закону України "Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку", які передбачають можливість за рішенням зборів співвласників визначити інший порядок розподілу витрат співвласників на управління багатоквартирним будинком.

За змістом касаційної скарги в цій частині зводяться до того, що норми частини другої статті 12 Закону України "Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку" при наявності імперативної норми частини першої статті 20 Закону про ОСББ (щодо визначення розміру внеску пропорційно до загальної площі квартири (квартир) та/або нежитлових приміщень, що перебувають у власності співвласника) не можуть надавати загальним зборам співвласників можливості визначити інший порядок розподілу витрат на управління багатоквартирним будинком (в цьому випадку розмір одноразового внеску).

Оскільки ні положення статуту ОСББ, ні норми Закону про ОСББ, зокрема, статті 20 цього Закону, не містять застереження (заборони) щодо можливості встановлення за рішенням загальних зборів співвласників іншого порядку розподілу витрат співвласників на управління багатоквартирним будинком, Суд вважає цілком законним прийняття такого рішення з урахуванням норми частини другої статті 12 Закону України "Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку", так як ця норма не суперечить ні положенням статуту ОСББ, ні нормам Закону про ОСББ, а по суті доповнює їх, надаючи загальним зборам співвласників у межах їх виключної компетенції (щодо визначення порядку сплати, переліку та розмірів внесків і платежів співвласників) можливість встановити інший порядок розподілу витрат на управління багатоквартирним будинком, зокрема встановити однаковий для всіх співвласників

розмір одноразового внеску на створення накопичувального фонду для проведення ремонтних робіт у будинку.

З огляду на наведене, Суд не вбачає підстав для відступу від висновку Верховного Суду, викладеного у постанові від 18.07.2024 у справі №914/2347/23, стосовно того, що законодавство надає можливість рішенням зборів співвласників передбачити інший порядок розподілу витрат на управління багатоквартирним будинком.

Посилання скаргниці у межах визначеної нею підстави касаційного оскарження (*пункт 1 частини другої статті 287 ГПК*) у контексті необхідності визначення розміру одноразового внеску пропорційно до площі квартири (квартир) та/або нежитлових приміщень, що перебувають у власності співвласника, на неврахування судами позиції Великої Палати Верховного Суду, викладеної в постанові від 03.12.2019 у справі №910/6471/18 (пункті 8.3, про що зазначалось раніше, а також пунктах 7.12, 7.26-7.27, 7.40), Суд відхиляє, так як у постанові від 03.12.2019 у справі №910/6471/18 ключовим (зазначеним у пункті 8.3) було те, що стаття 20 Закону про ОСББ ставить у залежність розмір коштів, які сплачуються співвласником на утримання будинку та прибудинкової території, до загальної площі приміщення, яке перебуває у нього у власності, та не містить імперативної норми про встановлення однакового розміру внеску для власників квартир та нежитлових приміщень. Визначення порядку сплати, переліку та розмірів внесків та платежів співвласників відноситься до виключної компетенції загальних зборів співвласників, що узгоджується з положеннями частини дев'ятої статті 10 Закону про ОСББ.

В контексті виключної компетенції загальних зборів співвласників щодо визначення порядку сплати, переліку та розмірів внесків та платежів співвласників, з посиланням на норми частини другої статті 12 Закону України "Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку", не свідчить про неможливість загальних зборів співвласників в силу цієї норми передбачати інший порядок розподілу витрат на управління багатоквартирним будинком, про що помилково стверджує скаргниця.

У даній справі також досліджено процесуальне питання стосовно підписання судового рішення повноважним складом суду.

За змістом частини восьмої статті 233 ГПК усі судові рішення викладаються письмово у паперовій та електронній формах. Судові рішення викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, у порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), та оприлюднюються в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів). На судові рішення, викладені в електронній формі, накладається кваліфікований електронний підпис судді (у разі колегіального розгляду - кваліфіковані електронні підписи всіх суддів, що входять до складу колегії).

Зі змісту підпункту 5 розділу I Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 19.04.2018 №1200/0/15-18

із

подальшими змінами (далі - Порядок), слідує, що електронний примірник судового рішення - створений в АСДС електронний документ, підписаний кваліфікованим електронним підписом судді, що ухвалив таке судове рішення, в разі колегіального розгляду - кваліфікованими електронними підписами всіх суддів, що входять до складу колегії, або іншої особи, визначеної згідно з пунктом 2 розділу III цього Порядку. Такий документ має бути ідентичним за документарною інформацією та реквізитами оригіналу судового рішення в паперовій формі.

Відповідно до пункту 2 розділу III вказаного Порядку, у разі надсилання до Реєстру судових рішень та окремих думок суддів, що ухвалювались суддями, які на момент настання необхідності надсилання до Реєстру відповідного електронного примірника втратили можливість його підписання власним КЕП (за наявності у таблиці обліку робочого часу відомостей щодо судді, підтверджених первинними документами, про підстави відсутності на роботі із нез'ясованих причин; через виклик повісткою до суду, правоохоронного органу, військового комісаріату; у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю; згідно з наказами про відрядження, про надання відпустки, про притягнення до дисциплінарної відповідальності, про звільнення тощо), такі електронні примірники підписує власним КЕП та надсилає до Реєстру особа, визначена наказом голови суду, в якому зберігається судова справа. У разі відсутності такого наказу електронні примірники підписує власним КЕП та надсилає до Реєстру голова суду, в якому зберігається судова справа, або особа, яка виконує його обов'язки.

Отже, якщо суддя / судді на момент настання необхідності надсилання до Єдиного державного реєстру судових рішень відповідного електронного примірника судового рішення втратили можливість його підписання власним КЕП голова відповідного суду може уповноважити іншу особу на підписання власним КЕП електронного примірника судового рішення замість судді, який не може накласти КЕП особисто, однак, шляхом винесення відповідного наказу, який надсилається адміністратору ЄДРСР з АСДС, після чого судове рішення в електронній формі реєструється та включається до ЄДРСР для оприлюднення.

Провідний спеціаліст відділу аналітики та судової статистики був наділений правом накладення власного КЕП на електронний примірник судового рішення замість судді, який як один із колегії суддів, яка ухвалила відповідне, на момент настання необхідності надсилання до ЄДРСР електронного примірника цієї постанови втратив можливість його підписання особистим КЕП у зв'язку з перебуванням у відпустці.

При цьому, накладення провідним спеціалістом відділу аналітики та судової статистики власного КЕП на електронний примірник судового рішення замість судді не може свідчити про непідписання таким суддею відповідного рішення, зокрема, з огляду на наявність в матеріалах справи доказів ухвалення такого рішення та підписання суддею, як вступної та резолютивної частин, так і повного тексту цього рішення.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Рішення Господарського суду Вінницької області від 27 червня 2024 року у справі №902/69/24 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120223616>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 10 жовтня 2024 року у справі №902/69/24 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122496956>;

- Постанова КГС ВС від 18 грудня 2024 року у справі №902/69/24 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123916286#>.

1.4. Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" не визначає порядку вступу, прийняття до складу членів релігійної громади, їх обліку, а залишає вирішення цього питання самій громаді.

Велика Палата Верховного Суду, в постанові від 03.04.2024 у справі №906/1330/21, зробила такі висновки: "законодавець лише в необхідних загальних рисах врегулював порядок реалізації релігійними громадами права на зміну підлеглості у канонічних і організаційних питаннях:

1) рішення про зміну підлеглості та внесення відповідних змін або доповнень до статуту ухвалюється загальними зборами релігійної громади. Такі загальні збори релігійної громади можуть скликатися її членами;

2) рішення про зміну підлеглості та внесення відповідних змін або доповнень до статуту ухвалюється не менш як двома третинами від кількості членів релігійної громади, необхідної для визнання повноважними загальних зборів релігійної громади відповідно до статуту (положення) релігійної громади;

3) рішення про зміну підлеглості та внесення відповідних змін або доповнень до статуту засвідчується підписами членів відповідної релігійної громади, які підтримали таке рішення.

Законодавець визнав автономію релігійної громади у визначенні кількості її членів, необхідної для визнання повноважними загальних зборів релігійної громади, а також у питаннях членства на таких засадах:

- членство в релігійній громаді ґрунтується на принципах вільного волевиявлення, а також на вимогах статуту (положення) релігійної громади;

- релігійна громада на власний розсуд приймає нових та виключає існуючих членів громади в порядку, встановленому її статутом (положенням)".

Саме позивач (скаржник) стверджує, що оспорювані рішення загальних зборів релігійної громади приймалися особами, які не були членами цієї громади, відповідно саме він має довести, на чому ґрунтуються такі твердження, тобто

вказати на критерії, які дозволяли б суду встановити, чи є певна особа членом громади.

Відповідно до статуту релігійної громади, у редакції, яка була чинною на момент прийняття оскаржуваних рішень, членами парафії є православні віруючі, клірики та миряни, які досягли 18-річного віку, визнають обов'язковість статуту УПЦ та даного статуту, регулярно відвідують богослужіння і не перебувають під заборонаю чи церковним судом, що забороняє участь у богослужбовому житті (пункт 1.3 розділу 1).

Здійснивши правовий аналіз наведених положень статуту, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, виснував про відсутність фіксованого членства в релігійній організації, з огляду на те, що для участі у парафіяльних зборах достатнім є відповідність наступним критеріям: досягнення 18-річного віку; визнання обов'язковості статуту УПЦ та даного статуту; регулярне прийняття участі у літургійному житті парафії; відзначення християнською доброчесністю; не перебування під заборонаю в священнослужінні, церковним або кримінальним судом загальної юрисдикції.

Станом на момент прийняття рішення 26.01.2019 Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" не передбачав механізму реалізації права на вільну зміну релігійною громадою підлеглості у канонічних і організаційних питаннях, відповідно не містив спеціальних вимог стосовно кворуму загальних зборів членів релігійної організації, як це було в подальшому визначено новою редакцією статті 8 цього Закону, яка після 31.01.2019 визначала ухвалення рішень про зміну підлеглості та внесення відповідних змін або доповнень до статуту не менш як двома третинами від кількості членів релігійної громади.

Водночас, статут Релігійної організації, передбачав, що: вищим органом управління парафії є парафіяльні збори (пункт 2.1 статуту); рішення парафіяльними зборами приймається простою більшістю голосів (пункт 2.10 статуту).

Помилкове застосування судами попередніх інстанцій, за відсутності на момент ухвалення рішення загальних зборів (26.01.2019) законодавчо встановлених вимог щодо кворуму загальних зборів релігійної організації, норм статті 98 ЦК України щодо прийняття рішення загальними зборами учасників, не може бути підставою для скасування цілком законного та обґрунтованого рішення в цій частині, зокрема з огляду на те, що за відсутності відповідного законодавчого врегулювання питання що визначення кворуму загальних зборів учасників релігійної організації суди в цій частині також врахували положення статуту релігійної організації, якими вона керувалась при здійсненні своєї діяльності.

Навіть до запровадження законодавчих змін, про які зазначалось вище, загальні збори (парафіяльні збори) релігійної організації були наділені достатнім обсягом повноважень щодо визначення питань про зміну канонічної підлеглості, відповідно були належним та повноважним суб'єктом прийняття рішень, що зумовлює безпідставність доводів позивачів щодо невідповідності рішень, прийнятих 26.01.2019, нормам діючого на той час законодавства.

Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" (як в редакції станом на 26.01.2019, так й після внесення відповідних змін) не ставить дійсність прийнятого загальними зборами членів релігійної організації рішення в залежність від його затвердження будь-якою особою чи органом, а саме архієреєм, як це передбачено статутом та на що вказують позивачі.

Позивачі не довели невідповідність підписів учасників загальних зборів, оформлених протоколом, вимогам законодавства, а лише вказували на невірну нумерацію, зазначену в реєстрах, суди попередніх інстанцій цілком обґрунтовано виснували про ухвалення рішень загальних зборів Релігійної організації відповідно до вимог частини четвертої статті 8 цього Закону.

В Окремій думці Судді Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 04 вересня 2024 року зазначено, що на міжнародному рівні ці гарантії проголошені у Загальній декларації прав людини (прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948; далі - Декларація), стаття 18 якої визначає, що кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів.

Важливими аспектами свободи віросповідання є свобода сповідувати релігію одноособово, а також спільно з іншими, тобто у колі тих, хто поділяє цю віру.

Рішення про зміну підлеглості та внесення відповідних змін або доповнень до статуту засвідчується *підписами членів відповідної релігійної громади*, які підтримали таке рішення.

Отже, законодавець установив механізм, за яким рішення про зміну підлеглості та внесення відповідних змін або доповнень до статуту ухвалюється не менш як двома третинами від кількості членів релігійної громади, необхідної для визнання повноважними загальних зборів релігійної громади, і такі збори можуть скликатися її членами.

Встановлення цього механізму не виходить за межі звичайного правового регулювання процедури прийняття рішень об'єднаннями і не становить втручання у їх автономію.

Насамперед релігійна громада є об'єднанням з метою спільного задоволення релігійних потреб. Як об'єднання громада користується автономією, яка покликана забезпечувати її членам право вирішувати питання організації.

У свою чергу, Закон релігійну громаду характеризує як місцеву релігійну організацію. Релігійні громади в Україні, як правило, створюються в межах одного населеного пункту, поряд з цим існують непоодинокі випадки, коли релігійна громада створена у тісному зв'язку з культовою спорудою, яка є єдиною на декілька населених пунктів, тобто забезпечує спільне задоволення релігійних потреб вірян певної місцевості.

Зважаючи на ці особливості створення і функціонування релігійних громад, *членами релігійної громади можуть також бути особи, які мешкають в іншому населеному пункті, ніж той, у якому знаходиться культова споруда та який не є занадто від неї віддаленим.*

Також у межах однієї територіальної громади можуть діяти декілька релігійних громад (або жодної) різної віри, культу, течії тощо.

Наведене вище дає підстави для висновку про те, що релігійна громада може не збігатися з межами певного населеного пункту.

Слід звернути увагу на **нетотожність понять «релігійна громада» та «територіальна громада»**, однак територіальному критерію все ж має надаватися певне значення й у питанні членства в релігійній громаді з огляду на законодавче визначення поняття релігійної громади як місцевої релігійної організації, а також з огляду на поширений **критерій для визначення членства у релігійній громаді - регулярне відвідування богослужінь, що також є критерієм членства в релігійній громаді.**

З огляду на наведене, слід розмежовувати такі поняття як «територіальна громада» та «релігійна громада», адже у питанні зміни підлеглості релігійної громади в канонічних і організаційних питаннях визначальну роль відіграє саме «релігійна громада», адже лише члени такої наділені правом участі в загальних зборах та голосуванні на них.

Разом з тим, у справі, що розглядається суди фактично ототожнили наведені поняття, не розмежувавши їх, та відповідно не встановили хто з осіб, що були присутні на загальних зборах дійсно входили до «релігійної громади» та відповідно мали право голосу на таких зборах.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Рішення Господарського суду Вінницької області від 11 травня 2022 року у справі №902/1043/21 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104441897>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 20 вересня 2022 року у справі №902/1043/21 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106400096>;

- Постанова КГС ВС від 04 вересня 2024 року у справі №902/1043/21 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121403254>.

- Окрема думка Судді КГС ВС від 04 вересня 2024 року у справі №902/1043/21 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121562141>.

2. Розгляд спорів з приводу недійсності договорів.

2.1. Оспорювати правочин у суді може одна із сторін правочину або інша заінтересована особа.

За відсутності визначення поняття «заінтересована особа» такою особою є кожен, хто має конкретний майновий інтерес в оспорюваному договорі.

Вимоги заінтересованої особи, яка в судовому порядку домагається визнання правочину недійсним, спрямовані на приведення сторін недійсного правочину до того стану, який саме вони, сторони, мали до вчинення правочину.

Власний інтерес заінтересованої особи полягає в тому, щоб предмет правочину перебував у власності конкретної особи чи щоб сторона (сторони) правочину перебувала у певному правовому становищі, оскільки від цього залежить подальша можливість законної реалізації заінтересованою особою її прав.

Особа, яка звертається до суду з позовом про визнання недійсним договору (чи його окремих положень), повинна довести конкретні факти порушення її майнових прав та інтересів, а саме: що її права та законні інтереси як заінтересованої особи безпосередньо порушені оспорюваним договором і в результаті визнання його (чи його окремих положень) недійсним майнові права заінтересованої особи буде захищено та відновлено.

Відсутність порушеного або оспорюваного права позивача є підставою для ухвалення рішення про відмову у задоволенні позову, незалежно від інших встановлених судом обставин.

Позивач вважає договори поворотної фінансової допомоги такими, що підлягають визнанню недійсними, позаяк такі договори є значними правочинами, які мали вчинятися за обов'язковою згодою органу, до сфери управління якого належить Відповідач-2. Станом на день укладання договорів про поворотну фінансову допомогу органом управління було Міністерство аграрної політики та продовольства України, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21.05.2021 №504 перейменовано на Міністерство економіки України.

За фактом укладення договору купівлі-продажу об'єкта малої приватизації Скаржник-1 свідомо взяв на себе зобов'язання зі сплати кредиторської заборгованості, в тому числі за спірними договорами; права та обов'язки Скаржника-1 виникли саме з договору купівлі-продажу об'єкта малої приватизації, на умови якого останній погодився, а не зі спірних договорів.

У зв'язку з наведеним, Скаржником-1 не доведено, що укладення спірних договорів позбавляє його можливості реалізувати свої зобов'язання за договором купівлі-продажу об'єкта малої приватизації, подання позову у цій справі загалом спрямоване на ухилення від виконання взятих на себе Скаржником-1 за таким договором зобов'язань.

За відсутності порушеного права Скаржника-1 оскаржуваними договорами, суди попередніх інстанцій не надавали оцінку спірним правочинам на предмет належності їх

погодження на момент укладення. Верховний Суд погоджується із зазначеним висновком судів першої та апеляційної інстанцій.

Разом з тим, суди попередніх інстанцій, поміж іншого, дійшли висновку, що Скаржником-1 обрано неправильний спосіб захисту порушеного, на його думку, права, оскільки заявлені у справі вимоги спрямовані не на відновлення прав Скаржника-1, позаяк стороною спірних договорів він не є, а на захист права Скаржника-2, який одночасно визначений відповідачем у справі.

Застосування судом того чи іншого способу захисту має призводити до відновлення порушеного права позивача без необхідності повторного звернення до суду. Судовий захист повинен бути повним та відповідати принципу процесуальної економії, тобто забезпечити відсутність необхідності звернення до суду для вжиття додаткових засобів захисту.

Обрання позивачем неналежного способу захисту своїх прав є самостійною підставою для відмови в позові.

Однак, відмовляючи Скаржнику-1 у задоволенні позовних вимог, зокрема, з підстав обрання ним неналежного способу захисту його порушених прав, суди першої та апеляційної інстанцій не вказали, виходячи з обставин цієї справи, який спосіб захисту Скаржника-1 буде ефективним.

Верховний Суд враховує, що суди попередніх інстанцій, відмовляючи у задоволенні позовних вимог, дійшли правомірного висновку щодо відсутності порушеного права Скаржника-1 за оскаржуваними договорами, поміж іншого, посилення судів на обрання Скаржником-1 неналежного способу захисту та відсутність вказівки на ефективний спосіб захисту прав у даному випадку не призвели до прийняття незаконних судових рішень та не стали наслідком неправильного вирішення спору по суті, що виключає можливість скасування оскаржуваних рішення та постанови з цієї підстави.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Рішення Господарського суду Вінницької області від 27 квітня 2023 року у справі № 902/1288/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110687840>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 22 серпня 2023 року у справі № 902/1288/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113174857>;

- Постанова КГС ВС від 16 січня 2024 року у справі № 902/1288/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116288927>.

2.2. За своїми правовими ознаками договір позики є реальним, одностороннім (оскільки, укладаючи договір, лише одна сторона - позичальник зобов'язується до здійснення дії (до повернення позики), а інша сторона - позикодавець стає кредитором, набуваючи тільки право вимоги), оплатним або безоплатним правочином, на підтвердження якого може бути надана розписка позичальника, яка є доказом не лише укладення договору, але й посвідчує факт передання грошової суми позичальнику.

Належним є виконання зобов'язання, яке прийняте кредитором і в результаті якого припиняються права та обов'язки сторін зобов'язання.

Позикодавець як кредитор прийняв виконання зобов'язання Позичальника за Договором у порядку, погодженому сторонами в Угоді, тому зобов'язання Позичальника перед Позикодавцем щодо повернення фінансової допомоги за Договором були припинені Угодою у зв'язку з виконанням зобов'язання (частина 1 статті 202 Господарського кодексу України та стаття 599 Цивільного кодексу України).

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що повернення позики до її отримання прямо суперечить правовій природі договору позики як реального договору, з огляду на що оспорюваний правочин суперечить вимогам статей 1046, 1049 Цивільного кодексу України та частині 1 статті 204 Господарського кодексу України.

Із вищезазначених приписів та встановлених судами попередніх інстанцій обставин даної справи, вбачається те, що внаслідок укладення Договору лише у однієї сторони даного правочину - Позичальника виник обов'язок вчинити певні дії - повернути позику (повернути кошти у такій самій сумі, що були передані йому Позикодавцем).

У той же час, укладенням оспорюваної Угоди, враховуючи її умови, сторони за власним волевиявленням погодили те, що обов'язок Позичальника щодо повернення позики за Договором є виконаним.

Враховуючи те, що позивач на власний розсуд підписав оспорювану угоду, погодився з її умовами, Суд відхиляє доводи скаржника про те, що виконання зобов'язань за Договором визначене Угодою не можна вважати належним.

Суд зазначає про хибність твердження позивача про те, що оспорювана Угода змінює основне зобов'язання, яке виникло на підставі Договору, замінюючи його іншим зобов'язанням, що суперечить приписам частини 1 статті 204 Господарського кодексу України.

Так, відповідно до частини 1 статті 204 Господарського кодексу України господарське зобов'язання може бути припинено за згодою сторін, зокрема угодою про заміну одного зобов'язання іншим між тими самими сторонами, якщо така заміна не суперечить обов'язковому акту, на підставі якого виникло попереднє зобов'язання.

Натомість умови Угоди не свідчать про те, що нею було замінено зобов'язання Позичальника повернути Позикодавцеві грошові кошти у такій самій сумі, що були передані йому Позикодавцем, будь-яким новим зобов'язанням Позичальника, чи те, що Угодою змінено зміст зобов'язання Позичальника за Договором щодо повернення

Позикодавцеві грошових коштів. Вказаною Угодою не обумовлено жодного нового зобов'язання Позичальника.

Вказане свідчить про відсутність ознак новації та відсутність умов її вчинення, а отже відсутні правові підстави вважати, що відбулася новація, у розумінні приписів частини 1 статті 204 Господарського кодексу України.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Рішення Господарського суду Вінницької області від 26 червня 2023 року у справі № 902/616/23 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111900047>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 02 листопада 2023 року у справі № 902/616/23 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116888015#>;

- Постанова КГС ВС від 30 січня 2024 року у справі № 902/616/23 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116888015#>.

2.3. Договір може бути визнаний недійсним із зазначених підстав у тому разі, якщо буде встановлено, що сама третя особа, контрагент юридичної особи за договором, діяла недобросовісно і нерозумно.

Тобто третя особа знала або за всіма обставинами, проявивши розумну обачність, не могла не знати про обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи чи про припинення дії довіреності, виданої представнику юридичної особи, який укладає договір від її імені.

Відповідно до статті 44 Закону України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" (в редакції, чинній на момент укладення Договору застави) статут товариства може встановлювати особливий порядок надання згоди уповноваженими на те органами товариства на вчинення певних правочинів залежно від вартості предмета правочину чи інших критеріїв (значні правочини).

Якщо договір містить умову (пункт) про підписання його особою, яка діє на підставі статуту підприємства чи іншого документа, що встановлює повноваження зазначеної особи, то наведене свідчить про обізнаність іншої сторони даного договору з таким статутом (іншим документом) у частині, яка стосується відповідних повноважень, і в такому разі суд не може брати до уваги посилання цієї сторони на те, що їй було невідомо про наявні обмеження повноважень представника її контрагента; вирішуючи спори про визнання правочинів (господарських договорів) недійсними.

Юридична особа є учасником цивільних відносин і наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю (статті 2, 80, 91, 92 ЦК України). При цьому особливістю цивільної дієздатності юридичної особи є те, що така особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону (частина перша статті 92 ЦК України).

Правочини юридична особа також вчиняє через свої органи, що з огляду на приписи статті 237 ЦК України утворює правовідношення представництва, в якому орган або особа, яка *відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені*, зобов'язана або має право вчинити правочин від імені цієї юридичної особи, в тому числі вступаючи в правовідносини з третіми особами.

Правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє, лише у разі наступного схвалення правочину цією особою. Правочин вважається схваленим зокрема у разі, якщо особа, яку він представляє, вчинила дії, що свідчать про прийняття його до виконання. Наступне схвалення правочину особою, яку представляють, створює, змінює і припиняє цивільні права та обов'язки з моменту вчинення цього правочину (стаття 241 ЦК України).

На захист прав третіх осіб, які вступають у правовідносини з юридичними особами, в тому числі укладають з юридичними особами договори різних видів, частиною третьою статті 92 ЦК України передбачено, що орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, *добросовісно і розумно* та не перевищувати своїх повноважень.

У відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження.

Таким чином, частина третя статті 92 ЦК України встановлює виняток із загального правила щодо визначення правових наслідків вчинення правочину представником з перевищенням повноважень (статті 203, 241 ЦК України). Для третьої особи, яка уклала з юридичною особою договір, обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи загалом не мають юридичної сили, хоча б відповідні обмеження й існували на момент укладення договору.

Таке обмеження повноважень набуває юридичної сили для третьої особи в тому випадку, якщо саме вона, ця третя особа, вступаючи у відносини з юридичною особою та укладаючи договір, діяла недобросовісно або нерозумно, зокрема, достеменно знала про відсутність в органу юридичної особи чи її представника необхідного обсягу повноважень або повинна була, проявивши принаймні розумну обачність, знати про це. Тягар доказування недобросовісності та нерозумності в поведінці третьої особи несе юридична особа.

Згідно п. 9.3.10 статуту ТОВ, до компетенції Зборів Учасників Товариства відноситься прийняття рішень про вчинення директором правочинів, укладення договорів (контрактів, угод) на суму, що перевищує 6 000 000 (шість мільйонів) гривень, а по зовнішньоекономічним контрактам (у зовнішньоекономічних відносинах) на

суму, що перевищує 200 000 (двісті тисяч) євро, або еквіваленту цієї суми в інших валютах.

Зазначені в цьому пункті обмеження стосуються будь-яких договорів або документів договірної характеру незалежно від виду, предмету, форми, контрагента тощо, а також на банківських документів (платіжних доручень, заяв, вимог, чеків тощо), інших документів, на підставі яких можуть виникнути зобов'язання товариства перед третіми особами.

Під час підписання спірного Договору у директора ТОВ (боржника) був відсутній обсяг необхідних повноважень.

Матеріали справи не містять, а сторонами не надано суду доказів, які б стверджували прийняття Зборами учасників Товариства рішення про надання згоди на укладення договору застави незавершеного виробництва, або доказів уповно-важення на такі дії директора Товариства.

З огляду на встановлені обставини та правові висновки Верховного Суду, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку, що під час підписання спірного Договору у директора боржника був відсутній обсяг необхідних повноважень, а ТОВ вважається таким, що був обізнаний зі статутом контрагента та наявними обмеженнями повноважень директора, тому суди дійшли обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для визнання недійсним спірного договору у зв'язку недотримання вимог частини другої статті 203 ЦК України.

Отже, незаконність спірного Договору вказує про порушення прав позивача, як юридичної особи.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Рішення Господарського суду Вінницької області від 06 довітня 2023 року у справі №902/207/22(902/487/23) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114288557>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 17 січня 2024 року у справі №902/207/22(902/487/23) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116508009>;

- Постанова КГС ВС від 19 березня 2024 року у справі №902/207/22(902/487/23) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117974329>.

2.4. Метою заявлення позову було намагання уникнути сплати орендної плати за Договором оренди, яка стягнута з нього на користь відповідача за судовим рішенням.

Звернення з вимогою про недійсність договору є інструментом, який дозволяє досягнути цієї мети.

Отже, позивач намагався використати приватно-правову конструкцію позову про визнання правочину недійсним не з метою захисту своїх цивільних прав та інтересів, а виключно з метою повернення коштів, сплачених за фактичне користування орендованим майном, що прямо суперечить завданню господарського судочинства (частина 1 статті 2 ГПК України).

За відсутності обґрунтування порушеного права позивача, незалежно від встановлених інших обставин справи, відсутні підстави для задоволення позову про визнання недійсним Договору оренди, оскільки ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим.

Вирішуючи спори про визнання правочинів (господарських договорів) недійсними, господарський суд повинен встановити наявність фактичних обставин, з якими закон пов'язує визнання таких правочинів (господарських договорів) недійсними на момент їх вчинення (укладення) і настання відповідних наслідків, та в разі задоволення позовних вимог зазначати в судовому рішенні, в чому конкретно полягає неправомірність дій сторони та яким нормам законодавства не відповідає оспорюваний правочин.

Для визнання недійсним у судовому порядку правочину (господарського зобов'язання) необхідно встановити, що правочин не відповідає вимогам закону, або ж його сторонами (стороною) при укладенні було порушено господарську компетенцію.

Недійсність договору як приватно-правова категорія, покликана не допускати або прискати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. По своїй суті ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим. Завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такий захист можливий за умови, що права, свободи чи інтереси власне порушені, а учасники цивільного обороту використовують цивільне судочинство для такого захисту. Приватно-правовий інструментарій (зокрема, ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з під арешту в публічних відносинах або створення преюдиційного рішення суду для публічних відносин (правовий висновок викладений у постанові Верховного Суду від 05 вересня 2019 року у справі №638/2304/17).

Постанова Верховного Суду від 25 червня 2020 року у справі №904/2922/18 містить такий правовий висновок: "148. Тлумачення змісту статей 16, 203, 215 Цивільного кодексу України свідчить, що для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є: по-перше, пред'явлення позову однією із сторін правочину або іншою заінтересованою особою; по-друге, наявність підстав для оспорення правочину; по-третє, встановлення чи порушується (не визнається або оспорюється) суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду".

Товариством з обмеженою відповідальністю не наведено мотивів, яким чином його майнові права або інтерес буде захищено та відновлено за результатами визнання оспорюваного правочину недійсним. Тобто, яким чином задоволення позовних вимог

вплине на правову визначеність у відносинах позивача, як орендаря за оспорюваним Договором.

Відсутні докази невизнання будь якими особами у тому числі і власником майна прав та обов'язків позивача та відповідача за оспорюваним Договором оренди. Жодних обставин того, що права та інтереси позивача внаслідок вчинення відповідачем оспорюваного правочину за відсутності повноважень (цивільної дієздатності) було порушено і які буде відновлено та захищено внаслідок задоволення його вимог.

Однією з основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт 6 частини першої статті 3 Цивільного кодексу України) і дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними, відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Тобто цивільний оборот ґрунтується на презумпції добросовісності та чесності учасників цивільних відносин, які вправі розраховувати саме на таку поведінку інших учасників, яка відповідатиме зазначеним критеріям і уявленням про честь та совість.

Поряд з тим свобода договору, яка передбачає, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору, і свобода підприємницької діяльності, яка полягає у самостійному здійсненні без обмежень будь-якої підприємницької діяльності, не забороненої законом, є ключовими засадами цивільного права та господарського права, закріпленими у статтях 3, 627 ЦК України, статтях 6, 43 ГК України.

Оспорюваний Договір оренди фактично виконується його сторонами, що свідчить про погодження ними усіх істотних умов цього договору. При цьому наявні у матеріалах справи акти здачі-приймання наданих послуг (підписані позивачем і скріплені печатками товариства) за якими останнім також проводились розрахунки свідчать про фактичне схвалення цього правочину позивачем. Відтак, безпідставні є посилання позивача на допущені дефекти змісту договору щодо об'єкта оренди під час його підписання та щодо відсутності відтиску печатки орендаря.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Рішення Господарського суду Вінницької області від 22 листопада 2023 року у справі №902/314/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115441451>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 06 березня 2024 року у справі №902/314/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117582782>;

- Постанова КГС ВС від 29 травня 2024 року у справі №902/314/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119470286#>.

3. Розгляд справ про банкрутство та неплатоспроможність.

3.1. Частинами першою, другою статті 7 КУЗПБ передбачено, що спори, стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом за правилами, передбаченими ГПК України, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею.

Господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує, зокрема, всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна. Склад учасників розгляду спору визначається відповідно до ГПК України.

За правилами адміністративного судочинства здійснюється розгляд справ за позовними вимогами, що стосуються перевірки законності дій суб'єкта владних повноважень, у спорі щодо суми заборгованості з ПДВ, строку сплати такої заборгованості та тривалості прострочення, оскільки такі спори є справами публічно-правового характеру.

Оскільки позовні вимоги стосуються перевірки законності дій суб'єкта владних повноважень, а предметом спору є стягнення за рахунок бюджетних асигнувань надмірно сплачених грошових зобов'язань з податку на прибуток приватних підприємств, то цей спір має публічно-правовий характер та належить до юрисдикції адміністративних судів, що є підставою для закриття провадження згідно з пунктом 1 частини першої статті 231 ГПК України, оскільки спір між сторонами у цій справі не підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства.

До суду від ТОВ, в особі ліквідатора надійшла позовна заява до Головного управління ДПС у Вінницькій області про стягнення за рахунок бюджетних асигнувань надмірно сплачених грошових зобов'язань з податку на прибуток приватних.

Суди попередніх інстанцій на основі фактичних обставин справи дійшли висновку про те, що з огляду на неповернення Головним управлінням ДПС у Волинській області переплати з податку на прибуток, ТОВ звернулось до суду першої інстанції з позовною заявою про стягнення за рахунок бюджетних асигнувань надмірно сплачених грошових зобов'язань з податку на прибуток приватних підприємств в межах встановлених строків позовної давності.

Згідно з правовою позицією в Постанові від 13.04.2023 у справі № 320/12137/20 Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про розгляд за правилами адміністративного судочинства справ за позовними вимогами, що стосуються перевірки законності дій суб'єкта владних повноважень, у спорі щодо суми заборгованості з ПДВ, строку сплати такої заборгованості та тривалості прострочення, оскільки такі спори є справами публічно-правового характеру.

Ця правова позиція в подальшому підтримана Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 01.11.2023 у справі № 908/129/22 (908/1333/22), предметом спору у якій є визнання протиправними і скасування податкових повідомлень-рішень.

Наведені правові позиції Великої Палати Верховного Суду щодо адміністративної юрисдикції податкових спорів, стороною в яких є платник податків, щодо якого порушено справу про банкрутство, підлягають врахуванню у спірних правовідносинах.

Окрім того, спеціальними нормами, що визначають юрисдикцію господарських судів, є приписи саме частини першої статті 20 ГПК України, пунктом 8 якої прямо передбачено, що не відносяться до юрисдикції господарських судів спори про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до ПК України, а також спори про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених ПК України.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 231 ГПК України господарський суд закриває провадження у справі, якщо спір не підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства.

Оскільки господарськими судами розглянуто по суті цю справу, колегія суддів вважає, що касаційну скаргу слід задовольнити, судові рішення попередніх інстанцій скасувати, а провадження у справі закрити.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Рішення Господарського суду Вінницької області від 01 листопада 2023 року у справі №902/1240/21(902/386/23) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114789790>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 13 лютого 2024 року у справі № 902/1240/21(902/386/23) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117139424>;

- Постанова КГС ВС від 16 травня 2024 року у справі № 902/1240/21(902/386/23) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119130645>.

3.2. Тлумачення положень частини шостої статті 34 КУзПБ полягає в такому:
- порушення вимоги Закону своєчасно звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство є підставою для стягнення з винного члена органу управління боржника збитків, спричинених таким порушенням, на користь боржника;
- належним позивачем за вимогою про стягнення збитків є як кредитор, так і боржник;

- кошти, стягнені із суб'єкта солідарної відповідальності, є коштами боржника, які, зокрема, включаються до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані для задоволення вимог кредиторів лише у порядку черговості, встановленому КУЗПБ.

Звернення до суду із вимогами про покладення на органи управління боржника солідарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у справі про банкрутство потребує визначення заявником розміру цієї відповідальності та заявлення ним до суб'єкта солідарної відповідальності вимоги щодо стягнення відповідної суми задля задоволення тих вимог кредиторів, що лишилися незадоволеними внаслідок допущеного таким суб'єктом відповідного порушення.

Без зазначення в заяві про покладення солідарної відповідальності розміру цієї відповідальності та за відсутності вимоги про стягнення із суб'єкта солідарної відповідальності відповідної суми, звернення із такими вимогами є неналежним, а тому відсутні підстави для їх задоволення.

Господарський суд Вінницької області постановив відмовити у задоволенні заяви ліквідатора Боржника про покладення на Відповідача солідарної відповідальності.

Судове рішення мотивоване відсутністю підстав для покладення на Відповідача солідарної відповідальності за незадоволення вимог кредиторів Боржника, оскільки у Відповідача були відсутні підстави ініціювати справу про банкрутство Боржника, так як його поведінка протягом всього періоду діяльності Боржника з моменту виникнення заборгованості була добросовісною, направленою на погашення заборгованості перед кредиторами зі збереженням потужностей та діяльності підприємства Боржника, у Боржника була спроможність виконати грошові зобов'язання перед кредиторами в інший спосіб, ніж через застосування процедур, передбачених КУЗПБ.

Північно-західний апеляційний господарський суд за результатами розгляду апеляційної скарги ліквідатора Боржника постановив задовольнити цю скаргу та скасувати ухвалу Господарського суду Вінницької області, прийняти нове рішення, яким задовольнити заяву ліквідатора Боржника та покласти на Відповідача як керівника та кінцевого бенефіціарного власника (контролера) Боржника солідарну відповідальність за незадоволення вимог Боржника.

Судове рішення мотивовано обґрунтованістю та доведеністю доказами у справі вимог про покладення на Відповідача солідарної відповідальності за зобов'язаннями Боржника, що лишилися незадоволеними у цій справі, оскільки Відповідач як керівник Боржника був обізнаний щодо обставин: ознак критичної неплатоспроможності фінансового стану Боржника; припинення Боржником ведення господарської діяльності через податкову заставу; відсутністю доказів вжиття Відповідачем заходів для відновлення платоспроможності Боржника.

Судом касаційної інстанції щодо правової природи солідарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у справі про банкрутство зазначено, що цей вид відповідальності має деліктну природу, що узгоджується із частиною першою статті 1166 Цивільного кодексу України, якою встановлено, що майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам

фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

А тому положення частини шостої статті 34 КУзПБ з урахуванням статті 22 ЦК України та *mutatis mutandis* висновків Великої Палати Верховного Суду, викладених в постанові від 28.09.2021 у справі № 761/45721/16-ц (пункт 80) слід розуміти як відповідальність порушника за збитки, завдані боржнику, а відповідно, і його кредиторам.

Визначене нормами частини шостої статті 34 КУзПБ правопорушення має співвідноситися із наявністю, відповідно до закону, необхідних умов (елементів), які є підставою для застосування цього виду відповідальності.

Одним із таких елементів є розмір солідарної відповідальності, тобто розмір збитків, завданих боржнику, а відповідно, і його кредиторам внаслідок допущеного порушення, що полягає у порушенні визначеного частиною шостою статті 34 КУзПБ місячного строку звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство у разі загрози неплатоспроможності боржника та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.

Враховуючи відсутність визначення заявником розміру солідарної відповідальності у спірних правовідносинах та незаявлення до Відповідача вимог про стягнення відповідної суми у межах покладення такої відповідальності є передчасним заявлення та розгляд по суті відповідних вимог ліквідатора Боржника, а також дослідження і оцінка судами відповідних обставин справи.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Ухвала Господарського суду Вінницької області від 22 липня 2024 року у справі № 902/1157/21 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120679976>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 14 жовтня 2024 року у справі № 902/1157/21 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122467115#>;

- Постанова КГС ВС від 10 грудня 2024 року у справі № 902/1157/21 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123779728>.

3.3. За приписами ч. 3 ст. 119 КУзПБ суд за наслідками підготовчого засідання може вчинити одну із таких процесуальних дій: відкрити провадження у справі про неплатоспроможність у разі підтвердження однієї з підстав відкриття провадження у справі, визначених ч. 2 ст. 115 КУзПБ та відповідності заяви вимогам ст. 116

КУзПБ, а за відсутності таких підстав - відмовити у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність з підстав визначених ч. 4 ст. 119 КУзПБ.

Частиною 4 ст. 119 КУзПБ визначено, що господарський суд постановляє ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність, якщо: 1) відсутні підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність; 2) боржник виконав зобов'язання перед кредитором (кредиторами) у повному обсязі до підготовчого засідання суду; 3) боржника притягнуто до адміністративної або кримінальної відповідальності за неправомірні дії, пов'язані з неплатоспроможністю; 4) боржника визнано банкрутом протягом попередніх п'яти років.

Наведений в ч. 4 ст. 119 КУзПБ перелік підстав для відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність є вичерпним та розширювальному тлумаченню не підлягає, оскільки зазначена норма за ступенем визначеності є абсолютно визначеною, що свідчить про встановлення законодавцем вичерпного переліку підстав для відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність.

Відповідно до ч. 1 ст. 119 КУзПБ у підготовчому засіданні господарський суд розглядає подані документи, з'ясовує наявність підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, а також вирішує інші питання, пов'язані з розглядом заяви.

Отже, розглядаючи заяву боржника у підготовчому засіданні, суд з урахуванням положень ч. 3 ст. 13, ст.ст. 74, 76, 77 ГПК України, повинен перевірити відповідність поданої заяви вимогам до її форми та змісту відповідно до ст. 116 КУзПБ та з'ясувати на підставі поданих боржником доказів наявність підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, визначених ч. 2 ст. 115 КУзПБ (висновок про застосування норм права, який викладений у Постанові Верховного Суду від 29.07.2021 у справі №909/1028/20).

Тобто на наведеній стадії (підготовчого засідання у справі) судом надається оцінка відповідності поданої заяви боржника за формою та змістом вимогам ст.ст. 115, 116 КУзПБ та наявності підстав для відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність за ч. 4 ст. 119 КУзПБ за відсутності яких суд зобов'язаний відкрити провадження у справі (аналогічний висновок про застосування норм права викладений у Постанові Верховного Суду від 11.01.2024 у справі № 924/622/23).

Суди попередніх інстанцій встановили, що заявник не вказав майно у м. Харків (квартира та гараж) та м. Київ (1/7 частки квартири), при тому, у постанові суду апеляційної інстанції вказано, що навіть неналежність вказаного майна боржнику не буде підставою для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, оскільки не надано доказів того, що заходи виконавчого провадження де заявник є боржником виявилися неефективними, а також вказуються підстави для відмови такі як: укладення заявником угод відчуження нерухомості при наявності зобов'язань з кредиторами, відсутність працевлаштування за певний період та те, що з рішення суду зобов'язальні правовідносини не виникають, оскільки вони виникають з актів цивільного

законодавства чи з договорів, про що й зазначено в ст. 11 Цивільного кодексу України, адже рішення суду лише підтверджує наявність чи відсутність правовідносин і вносить у них ясність та визначеність.

Наведені вище висновки судів попередніх інстанцій щодо необхідності відмови у відкритті провадження про неплатоспроможність у підготовчому судовому засіданні не містять в собі обставин, які передбачені приписами ч. 4 ст. 119 КУзПБ.

Аналіз положень ч. 4 ст. 119 КУзПБ та наведені у пункті 25 даної постанови підстави через які було відмовлено судами попередніх інстанцій у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність, свідчить про те, що при постановленні оскаржуваних судових рішень було неправильно застосовано вказані приписи ч. 4 ст. 119 КУзПБ і не встановлено жодної, визначеної положеннями Кодексу, підстави для відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність у підготовчому засіданні.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Ухвала Господарського суду Вінницької області від 26 вересня 2023 року у справі № 902/1014/23 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113812524>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 21 листопада 2023 року у справі № 902/1014/23 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115191987>;

- Постанова КГС ВС від 24 січня 2024 року у справі № 902/1014/23 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116796235>.

3.4. Реструктуризація боргів боржника - судова процедура у справі про неплатоспроможність фізичної особи, що застосовується з метою відновлення платоспроможності боржника шляхом зміни способу та порядку виконання його зобов'язань згідно з планом реструктуризації боргів боржника (стаття 1 КУзПБ).

У судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи скористатися правом на реабілітацію, зокрема у спосіб, що певною мірою утискає інтереси кредиторів, заслуговує лише чесний і сумлінний боржник, інше б суперечило принципу добросовісності, який ґрунтується на приписах статей 3 та 13 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України), відповідно до яких дії учасників правовідносин мають бути добросовісними (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України), тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, а також завдати шкоди довкіллю або

культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах (частини друга, третя статті 13 ЦК України).

Ця судова процедура є першим, обов'язковим та пріоритетним етапом справи про неплатоспроможність фізичної особи, у якій боржник може реалізувати право на зміну способу та порядку сплати боргів з урахуванням його об'єктивних можливостей і прагнення до розрахунку з кредиторами, маючи гарантії залишення частини доходу на задоволення побутових потреб та може отримати прощення (списання) кредиторських вимог чи їх частини.

Господарський суд зобов'язаний затвердити план реструктуризації боргів боржника, якщо такий план схвалений кредиторами та боржником (частина 10 статті 126 КУзПБ).

Судами першої та апеляційної інстанції встановлено, що план реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність фізичної особи розроблено, погоджено та схвалено з дотриманням вимог Кодексу України з процедур банкрутства, якими врегульовано дане питання, умови реструктуризації боргів, що містяться у вказаному плані, та не суперечать чинному законодавству.

План реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність фізичної особи містить усі умови передбачені частиною 2 статті 124 КУзПБ та передбачає розстрочення боргів щомісячно протягом 52 місяців та спрощення (списання) частини боргів.

Стаття 124 КУзПБ встановлює загальні вимоги до плану реструктуризації боргів боржника, серед яких є вимоги до умов, що мають бути зазначені у цьому плані (частина друга), а частиною четвертою цієї статті КУзПБ також визначені загальні вимоги до виконання плану реструктуризації боргів боржника - пропорційно за рахунок коштів, отриманих від виконання плану реструктуризації боргів, у черговості, визначеній цим Кодексом. У разі реалізації в процедурі реструктуризації боргів майна боржника, яке є предметом забезпечення, план реструктуризації боргів має передбачати позачергове задоволення вимог кредитора за зобов'язаннями, які таке майно забезпечує. Кошти, що залишилися після реалізації майна боржника, яке є предметом забезпечення, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів згідно із затвердженим господарським судом планом реструктуризації боргів у черговості, визначеній цим Кодексом (частина четверта статті 124 КУзПБ).

Керуючий реструктуризацією зобов'язаний у найкоротший строк перевірити майновий стан боржника, серед іншого виконати вказівки суду чи зборів кредиторів щодо додаткової перевірки конкретних фактів приховування боржником майна чи відомостей його декларації, а також забезпечити збирання та аналіз інформації, витребуваної судом відповідно до пунктів 9 - 11 частини п'ятої статті 119 КУзПБ при відкритті провадження у справі.

Пунктами 2, 3 ч. 2 статті 123 КУзПБ регламентовано, що основними завданнями зборів кредиторів у процедурі реструктуризації боргів боржника є, зокрема, розгляд проєкту плану реструктуризації боргів боржника, прийняття рішення про схвалення

плану реструктуризації боргів боржника або про звернення з клопотанням до господарського суду про перехід до процедури погашення боргів боржника або про закриття провадження у справі про неплатоспроможність.

Порядок затвердження плану реструктуризації боргів боржника закріплений у статті 126 КУзПБ, яка передбачає подання керуючим реструктуризацією відповідної заяви протягом трьох днів з дня схвалення зборами кредиторів погодженого з боржником плану реструктуризації боргів, розгляд такої заяви господарським судом протягом 10 днів з дня її отримання із заслуховуванням кожного присутнього на засіданні кредитора, який має заперечення щодо плану реструктуризації боргів.

Строк виконання плану реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність не може перевищувати п'ять років.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що план реструктуризації містить усі умови передбачені частиною 2 статті 124 КУзПБ, підписаний керуючим реструктуризацією боржника арбітражним керуючим, погоджений боржником та схвалений конкурсним кредитором боржника, в якого більшість голосів.

План реструктуризації, затверджений судом першої інстанції, передбачає розстрочення боргів щомісячно протягом 52 місяців та спрощення (списання) частини боргів.

Втім, кредитор ні на зборах кредиторів, ні в судових засіданнях не висловлювався стосовно плану реструктуризації в частині його умов та строку виконання.

Враховуючи викладене вище та встановлені судами попередніх інстанцій обставини, колегія суддів погоджується із висновком судів першої та апеляційної інстанції про відповідність умов та дотримання порядку схвалення плану реструктуризації вимогам КУзПБ та про затвердження плану реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність фізичної особи, припинення повноважень арбітражного керуючого, як керуючого реструктуризацією боржника - фізичної особи.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Ухвала Господарського суду Вінницької області від 31 жовтня 2023 року у справі № 902/697/23 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114649031>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 02 лютого 2024 року у справі № 902/697/23 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117370683>;

- Постанова КГС ВС від 02 липня 2024 року у справі № 902/697/23 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120246704>.

3.5. Дійсний фінансово-господарський стан боржника у справі про банкрутство повинен встановлюватися господарським судом на підставі комплексного дослідження всіх наявних у справі доказів, зокрема й аналізу фінансового стану боржника, подання якого до господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, є обов'язком розпорядника майна боржника, визначеним пунктом 5 частини 3 статті 44 КУПБ, що дозволить суду встановити наявність чи відсутність підстав для висновку про платоспроможність боржника.

Висновки Верховного Суду про обов'язок господарського суду щодо встановлення саме у підсумковому засіданні ознак неплатоспроможності боржника узгоджуються з приписами пункту 10 частини 1 статті 90 КУзПБ, згідно з якою господарський суд закриває провадження у справі про банкрутство, якщо господарським судом не встановлені ознаки неплатоспроможності боржника.

Тобто передумовою закриття провадження у справі про банкрутство на підставі пункту 10 частини 1 статті 90 КУзПБ в обов'язковому порядку є встановлення судом у підсумковому засіданні наявності / відсутності ознак неплатоспроможності боржника.

Якщо встановлення пасиву боржника відбувається у попередньому засіданні суду, то остаточна правова оцінка активу і пасиву боржника та можливість відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом надається у підсумковому засіданні суду з огляду на перебування провадження у справі у процедурі розпорядження майном боржника.

Ухвалою Господарського суду Вінницької області, залишеною без змін Постановою Північно-західного апеляційного господарського суду, задоволено заяву Боржника про закриття провадження у справі про банкрутство, закрито провадження у справі про банкрутство Боржника, заяви про визнання додаткових кредиторських вимог до Боржника та про забезпечення доказів у справі, заяви про визнання грошових вимог до Боржника залишено без розгляду.

Судові рішення мотивовано посиланням на положення пункту 10 частини 1 статті 90 Кодексу України з процедур банкрутства та тим, що існуюче співвідношення активу і пасиву Боржника свідчить про неможливість здійснювати подальше провадження у справі про банкрутство, відкриття ліквідаційної процедури та процедури санації, оскільки Боржник є платоспроможним, відсутні ознаки неоплатності, які є підставою для переходу в процедуру ліквідації.

Позиція Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду.

Провадження у справі про банкрутство складається з процедур встановлення факту неплатоспроможності боржника та безспірності вимог кредитора, що ініціює провадження (коли справа порушується за заявою кредитора), виявлення усіх можливих кредиторів і санаторів, санації (коли така можлива) або визнання боржника банкрутом. Останнім етапом провадження є процедура задоволення вимог кредиторів за рахунок ліквідації майнових активів банкрута. Усі зазначені процедури складають цілісне і

відокремлене від позовного процесу провадження, метою якого є задоволення вимог кредиторів у випадку неплатоспроможності боржника.

Завдання процедури розпорядження майном боржника полягають, зокрема, у: 1) виявленні та збереженні майнових активів боржника; 2) виявленні кредиторів; 3) розгляду заяв кредиторів з грошовими вимогами до боржника та заперечень на них; 4) здійсненні аналізу фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника; 5) формуванні представницьких органів кредиторів; 6) прийнятті рішення про перехід до наступної процедури банкрутства.

Крім того, у процедурі розпорядження майном боржника відбувається розгляд майнових та немайнових спорів (стаття 7 КУзПБ), стороною в яких є боржник.

Закриття провадження у справі - це форма закінчення розгляду господарської справи без прийняття рішення у зв'язку з виявленням після відкриття провадження у справі обставин, з якими закон пов'язує неможливість судового розгляду справи. Визначення судом підстави для закриття провадження у справі про банкрутство залежить від наявності конкретних обставин, які зумовлюють неможливість подальшого здійснення судового розгляду справи.

Закриття провадження у справі про банкрутство врегульовано розділом VI КУзПБ. Так, згідно з положеннями статті 90 цього Кодексу господарський суд закриває провадження у справі про банкрутство, зокрема, якщо господарським судом не встановлені ознаки неплатоспроможності боржника (пункт 10 частини 1). При цьому в передбаченому зазначеним пунктом випадку провадження у справі про банкрутство може бути закрито лише до визнання боржника банкрутом (частина 2). Про закриття провадження у справі про банкрутство постановляється ухвала (частина 3).

Верховний Суд неодноразово зауважував (зокрема в Постановах від 02.11.2022 у справі №904/5749/19, від 06.12.2023 у справі №910/3539/22, що з'ясування ознак банкрутства (неплатоспроможності) та наявності можливості визначення наступної судової процедури і подальшого здійснення провадження у справі є завданням підсумкового засідання суду.

Наголосив, що, вирішуючи у підсумковому засіданні питання ухвалення одного із судових рішень, передбачених частиною 3 статті 49 КУзПБ, зокрема ухвали про закриття провадження у справі, посиляючись на пріоритетність відновлення платоспроможності боржника над його ліквідацією, судам доцільно дослідити як об'єктивну, так і суб'єктивну складові діяльності боржника.

Об'єктивна складова діяльності боржника полягає в аналізі наявних у боржника активів, економічної доцільності та ефективності їх використання у розрізі можливості погашення наявного боргу перед конкурсними кредиторами.

Суб'єктивна складова діяльності боржника зводиться до аналізу поведінки боржника, яка повинна бути максимально відкритою відносно конкурсних кредиторів і спрямована на пошук реальних шляхів погашення боргу перед ним до моменту введення ліквідаційної процедури.

Без дослідження вказаних обставин у їх сукупності суд не має змоги належним чином надати обґрунтовану оцінку платоспроможності боржника, з урахуванням повного,

об'єктивного дослідження всіх обставин та доказів, наданих на їх підтвердження, а також врахування думки розпорядника майна, боржника, кредиторів, інших учасників справи.

У попередньому засіданні, тобто без призначення та проведення підсумкового засідання, місцевий господарський суд закриття провадження у справі про банкрутство Боржника, дійшовши висновку, що задоволення вимог кредиторів можливе не лише через застосування до Боржника ліквідаційної процедури, а й в інший спосіб.

Всупереч вимог статті 86 Господарського процесуального кодексу України, господарські суди не надали належної правової оцінки наявним у справі доказам, зокрема, з точки зору їх належності, достовірності, вірогідності тощо; не з'ясували позицію зборів кредиторів Боржника щодо подальшого руху цієї справи про банкрутство відповідно до частини 2 статті 49 КУзПБ, зокрема, з урахуванням виконання розпорядником майна Боржника свого обов'язку з розкриття кредиторам інформації щодо фінансового стану боржника та ходу провадження у справі; обмежилися співставленням пасивів Боржника, визначених за сукупністю заявлених грошових вимог кредиторів, з його активами, визначеними по суті на підставі складеного Боржником балансу, без дослідження реального розміру його активів з огляду на фактичну наявність у Боржника певного майна та його вартість, дебіторську заборгованість, укладені цивільно-правові угоди тощо.

Належної правової оцінки не отримав звіт розпорядника майна Боржника з точки зору повноти дій розпорядника майна по виконанню встановлених частиною 3 статті 44 КУзПБ обов'язків, зокрема, з проведення у визначений строк інвентаризації майна Боржника, визначення його вартості, проведення аналізу фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника тощо.

Наведене не надає достатніх правових підстав для висновку про відсутність ознак неплатоспроможності Боржника на момент ухвалення оскаржуваної ухвали місцевого господарського суду, а отже, й для закриття провадження у цій справі відповідно до пункту 10 частини 1 статті 90 КУзПБ.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Ухвала Господарського суду Вінницької області від 24 червня 2024 року у справі № 902/25/24 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120085140>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 27 серпня 2024 року у справі № 902/25/24 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121462508>;

- Постанова КГС ВС від 28 листопада 2024 року у справі № 902/25/24 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123601324>.

3.6. У справах про неплатоспроможність фізичних осіб існує ризик ігнорування боржниками мети і завдань процедури реструктуризації боргів, що може полягати у не розробленні та не поданні на розгляд кредиторам проекту плану реструктуризації, надання фіктивного (зазначення вигаданих розмірів сум погашення чи інших відомостей) та невиконаного плану реструктуризації, який не відповідатиме вимогам статті 124 КУзПБ, пасивній участі боржника в цій процедурі.

Така поведінка може пояснюватись прагненням боржників спонукати кредиторів до відхилення такого плану (не прийняття рішення щодо його схвалення зборами кредиторів), що зі спливом 120 днів з дня відкриття провадження у справі (частина перша статті 130 КУзПБ) створює формальні підстави для переходу в процедуру погашення боргів.

Вказане безперечно не повинно залишатись поза судовим контролем, оскільки господарський суд та сторони (учасники) справи не позбавлені можливості надавати оцінку поведінці боржника: чи є вона відкритою, зрозумілою, своєчасною та добросовісною чи, навпаки, недобросовісною, такою, що містить ознаки ухилення від виконання зобов'язань, маючи на меті фактичне списання заборгованості перед кредиторами, що може свідчити про зловживання правом на доступ до суду зі зверненням із заявою про неплатоспроможність.

З огляду на мету та цілі КУзПБ інститут неплатоспроможності фізичних осіб призначений для зняття з боржника - фізичної особи тягара боргів, які мають значний розмір та не можуть бути погашені за рахунок поточних доходів і належного цієї особи майна.

Процедура неплатоспроможності фізичної особи не є процедурою списання боргів, в цій процедурі необхідно дотримуватись балансу інтересів та враховувати правомірні очікування кредиторів.

За змістом приписів Книги четвертої КУзПБ законодавцем презюмується, що фізична особа - боржник, ініціюючи стосовно себе справу про неплатоспроможність, прагне досягнути компромісу з кредиторами щодо зміни способу та порядку виконання його зобов'язань, а у разі недосягнення згоди стосовно плану реструктуризації боргів, такий боржник припускає визнання його банкрутом і задоволення кредиторських вимог за рахунок коштів від продажу його майна.

До боржника - фізичної особи КУзПБ установлює спеціальні вимоги щодо його добросовісності, як запоруку досягнення компромісу між сторонами стосовно погашення боргів, що має ґрунтуватися на поступках кредиторів та сумлінній співпраці боржника з керуючим реструктуризацією і кредиторами, а також на його відкритій взаємодії з судом, яка полягає у добросовісному користуванні процесуальними правами та сумлінному виконанні процесуальних обов'язків.

Суд повинен проаналізувати зміст плану реструктуризації на відповідність положенням статті 124 КУзПБ через призму його обґрунтованості та узгодженості з

самою природою реструктуризації, дослідити причини незгоди кредитора з таким планом та його умовами.

Розгляд проекту плану реструктуризації боргів боржника та прийняття рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника або про звернення з клопотанням до господарського суду про перехід до процедури погашення боргів боржника або про закриття провадження у справі про неплатоспроможність віднесено до основних завдань зборів кредиторів у процедурі реструктуризації боргів боржника.

Порядок затвердження плану реструктуризації боргів боржника закріплений у статті 126 КУЗПБ, яка передбачає подання керуючим реструктуризацією відповідної заяви протягом трьох днів з дня схвалення зборами кредиторів погодженого з боржником плану реструктуризації боргів, розгляд такої заяви господарським судом протягом 10 днів з дня її отримання із заслуховуванням кожного присутнього на засіданні кредитора, який має заперечення щодо плану реструктуризації боргів.

Наданий План реструктуризації боргів передбачав прощення майже всієї суми заборгованості, тобто є односторонньо враховував інтереси виключно боржника, ігноруючи при цьому майнові інтереси єдиного кредитора.

Боржниця під час розгляду цієї справи у господарських судах, не продемонструвала прагнення до компромісу з кредитором щодо умов реструктуризації боргів, що свідчить про вчинення дій на шкоду кредитору для позбавлення правомірних очікувань на задоволення своїх вимог в межах цієї процедури; матеріали справи не містять доказів вчинення зі сторони боржниці дій, спрямованих на покращення власного фінансового становища, зокрема шляхом працевлаштування, отримання допомоги по безробіттю або перебування на обліку у державному центрі зайнятості.

Боржницею не підтверджено наявності статусу потерпілої особи у кримінальних провадженнях, подачі цивільного позову у кримінальному провадженні, суми вимог, які підлягають стягненню на користь боржниці; не доведено, що за рахунок стягнення на користь боржниці коштів у вигляді завданої шкоди існує реальна можливість проведення розрахунку за визнаними по справі кредиторськими вимогами.

Визначені у плані реструктуризації боргів умови не можуть свідчити про реальні та беззаперечні наміри боржниці щодо досягнення цілей та завдань процедури реструктуризації, шляхом подання до суду виконуваного плану реструктуризації, в якому були б враховані інтереси як боржника так і кредиторів та який би був спрямований на реальне погашення заборгованості перед кредиторами, а не її фактично повне списання/прощення.

Такі обставини свідчать про недобросовісну поведінку боржника у спірних правовідносинах, при ініціюванні процедури неплатоспроможності та на стадії подачі плану реструктуризації і затвердження його умов.

При цьому, метою боржниці було визнання її банкрутом та списання всіх боргів, що не відповідає цілям та меті процедур відновлення платоспроможності фізичної особи, передбачених положеннями Книги четвертої КУЗПБ, та порушує інтереси кредитора.

Враховуючи викладене вище, Верховний Суд погодився з висновками господарських судів попередніх інстанцій, що визначені у плані умови не можуть свідчити про реальні та беззаперечні наміри боржниці щодо досягнення цілей та завдань процедури

реструктуризації, шляхом подання до суду виконуваного плану реструктуризації, в якому були б враховані інтереси як боржника так і кредиторів та який би був спрямований на реальне погашення заборгованості перед кредиторами, а не її фактично повне списання/прощення.

Такі обставини свідчать про недобросовісну поведінку боржника у спірних правовідносинах, при ініціюванні процедури неплатоспроможності та на стадії подачі плану реструктуризації і затвердження його умов.

Тлумачення змісту частини першої статті 90 КУзПБ у взаємозв'язку зі статтею 113 КУзПБ із застосуванням системного способу її інтерпретації свідчить, що наведена норма та визначені нею підстави закриття провадження у справі про банкрутство (за винятком підстав визначених пунктами 1, 2, які стосуються виключно юридичної особи) є загальними по відношенню до норм Книги четвертої IV КУзПБ, яка містить підстави закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи (фізичної особи - підприємця), адже застосовуються до більш широкого кола відносин: як банкрутства юридичних осіб так і фізичних осіб (фізичних осіб - підприємців).

Тож закріплені в частині першій статті 90 КУзПБ підстави закриття провадження у справі про банкрутство (за винятком підстав визначених пунктами 1, 2, які стосуються виключно юридичної особи) застосовується щодо фізичних осіб (фізичних осіб - підприємців) з урахуванням Книги IV КУзПБ.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Ухвала Господарського суду Вінницької області від 14 листопада 2023 року у справі № 902/156/23 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115028469>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 06 березня 2024 року у справі № 902/156/23 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117845870>;

- Постанова КГС ВС від 09 липня 2024 року у справі № 902/156/23 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120368489>.

4. Справи, які перебували на розгляді Великої Палати Верховного Суду.

4.1. Окремих висновків про юрисдикцію спору в контексті правового режиму земельних ділянок із цільовим призначенням «для ведення особистого селянського господарства» Велика Палата Верховного Суду не формулювала, проте практика, зокрема щодо визначення предметної юрисдикції, при вирішенні спорів про витребування на користь держави земельних ділянок для ведення особистого селянського господарства є послідовною.

Юрисдикція таких спорів не пов'язується із цільовим призначенням земельної ділянки, оскільки відповідно до статті 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» отримання фізичною особою земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства має на меті задоволення особистих побутових потреб такої особи та не передбачає обов'язку створення нею юридичної особи або реєстрації підприємницької діяльності.

Тож основним критерієм для розмежування цивільної та господарської юрисдикції в справах, пов'язаних з вибуттям земель особистого селянського господарства з власності держави, Велика Палата Верховного Суду визначила суб'єктний склад сторін спору.

Велика Палата Верховного Суду наголошує, що предметна юрисдикція спору визначається на момент подання позову до суду.

Подальша зміна суб'єктного складу сторін (зокрема, власника земельної ділянки) не впливає на визначення юрисдикції спору, тобто не змінює.

Підставами звернення прокурора з позовом є порушення вимог закону при передачі земельної ділянки з державної у приватну власність. На думку прокурора, всупереч вимогам статей 116, 118, 121 Земельного кодексу України, повторно використав право на безоплатне отримання земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства та надалі відчужив її на користь ТОВ, яке в подальшому продало земельну ділянку іншій фізичній особі – відповідачу.

Рішенням Господарського суду Вінницької області, залишеним без змін постановою Північно-західного апеляційного господарського суду, позов задоволено частково.

Частково задовольняючи позов, суди виходили з того, що інтереси держави є порушеними, оскільки ФО скористався своїм правом, передбаченим статтею 116 ЗК України, повторно, тобто з порушенням визначеного земельним законодавством порядку, тому прокурор правомірно звернувся з позовом до суду на захист інтересів держави.

Щодо аргументів відповідача про порушення правил юрисдикції суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, зазначив, що хоча спірні відносини й стосуються витребування земельної ділянки у фізичної особи, яка не є фізичною особою - підприємцем, проте в основі спору лежить питання щодо дотримання норм приватизації земельної ділянки при її передачі з державної власності.

В ухвалі про передачу справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду суд зазначив, що Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 28 червня 2023 року прийняв постанову у справі № 302/422/21 з подібними правовідносинами, відтак цей суд розглянув справу щодо користування земельною ділянкою для ведення особистого селянського господарства в порядку цивільного судочинства.

Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду не встановив наявності висновку Великої Палати Верховного Суду щодо питання юрисдикції спору у справі про користування земельною ділянкою для ведення особистого селянського господарства в частині визначення юрисдикції, а саме чи повинен цей спір розглядатися в порядку цивільного чи господарського судочинства, враховуючи, що відповідно до частини першої статті 20 ГПК України господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності, а згідно із частиною першою статті 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» особисте селянське господарство є видом господарської діяльності.

Позиція Великої Палати Верховного Суду.

Основним критерієм для розмежування цивільної та господарської юрисдикції в справах, пов'язаних з вибуттям земель особистого селянського господарства з власності держави, Велика Палата Верховного Суду визначила суб'єктний склад сторін спору. Саме такий підхід і було застосовано при перегляді справ № 373/626/17, № 911/3680/17, № 911/3681/17.

Наявність такого підходу Великої Палати Верховного Суду до визначення предметної юрисдикції у справах про витребування на користь держави земель особистого селянського господарства переконливо доводить відсутність передумов для формування окремих висновків про юрисдикцію спорів з урахуванням правового режиму земельних ділянок із цільовим призначенням «для ведення особистого селянського господарства».

У переданій на розгляд Великої Палати Верховного Суду справі прокурор пред'явив позов до ТОВ, яке на момент звернення прокурора до суду було власником спірної земельної ділянки.

Після пред'явлення цього позову прокурором ТОВ відчужило земельну ділянку фізичній особі, у зв'язку із чим прокурор був змушений звертатися до суду з заявою про заміну неналежного відповідача та зміну предмета позову.

Велика Палата Верховного Суду наголошує, що предметна юрисдикція спору визначається на момент подання позову до суду. Подальша зміна суб'єктного складу сторін (зокрема, власника земельної ділянки) не впливає на визначення юрисдикції спору, тобто не змінює.

Натомість у справі № 302/422/21, висновком Касаційного цивільного суду в якій обґрунтована передача справи № 902/1159/22 на розгляд Великої Палати Верховного Суду, на момент пред'явлення прокурором позову про витребування земельної ділянки її власником була фізична особа, і ця обставина протягом розгляду справи не змінювалася.

Тому Велика Палата Верховного Суду констатує відмінність процесуальних обставин у

справі № 302/422/21 та у справі № 902/1159/22, під час розгляду якої юридична особа - відповідач, замінена на належного відповідача - фізичну особу.

В Окремій думці Суддів Великої Палати Верховного Суду від 07.02.2024 року зазначено, що у справі № 902/1159/22 прокурор обґрунтовує заявлені позовні вимоги тим, що ФО повторно використав право безоплатної приватизації земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства та тим самим порушив вимоги закону при передачі земельної ділянки з державної у приватну власність.

Суди попередніх інстанцій, надаючи оцінку предметній юрисдикції цього спору, виходили з наведених прокурором підстав позову.

Посилаючись при цьому на положення пункту 2 частини першої статті 20 ГПК України, суди виснували, що внаслідок прямої вказівки у законі (ГПК України) до виключної юрисдикції господарських судів віднесено вирішення спорів щодо приватизації майна, крім спорів про приватизацію державного житлового фонду.

При цьому, процесуальний закон не містить обмежень щодо розгляду за правилами господарського судочинства спорів щодо приватизації земельних ділянок.

Єдиним та виключним нормативним критерієм виведення приватизаційних спорів із відання господарської юрисдикції є виникнення спору у сфері приватизації державного житлового фонду.

Таким чином, вирішення усіх інших спорів щодо приватизації майна, в тому числі предметом яких є земельні ділянки комунальної або державної власності, підпадає під юрисдикцію господарських судів.

Тобто надаючи оцінку предметній юрисдикції спору суди виходили не з суб'єктного складу на момент звернення прокурора до суду.

За подібних обставин справи розглядають суди різних юрисдикцій.

Отже у цій справі відсутнє виключення, передбачене пунктом 2 частини шостої статті 302 ГПК України.

Окремих висновків про юрисдикцію спору в контексті правового режиму земельних ділянок із цільовим призначенням «для ведення особистого селянського господарства» Велика Палата Верховного Суду не формулювала.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Рішення Господарського суду Вінницької області від 31 травня 2023 року у справі № 902/1159/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111482526>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 20 вересня 2023 року у справі № 902/1159/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113725282>;

- Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 07 лютого 2024 року у справі №902/1159/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117074388>.

- Окрема думка Суддів Великої Палати Верховного Суду від 07 лютого 2024 року у справі №902/1159/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117340694>.

4.2. Концепція розмежування дати укладення договору оренди землі і дати набрання ним чинності властива законодавству, яке діяло до 01.01.2013.

Однак після описаних вище законодавчих змін слід розмежовувати момент укладення договору оренди землі (це момент досягнення сторонами згоди з усіх істотних умов та підписання для договорів з 01.01.2013), з якого у його сторін виникають права і обов'язки у зобов'язальних правовідносинах, і момент виникнення на підставі вказаного правочину речового права, який пов'язаний з моментом державної реєстрації такого права (третє речення частини першої статті 19 Закону України «Про оренду землі» № 161-XIV у редакції, чинній на час підписання Договору).

З моменту ж реєстрації речового права оренди орендар може захищати це право від третіх осіб речово-правовими способами захисту, зокрема вимагати усунення сторонньою особою перешкод у користуванні орендованою земельною ділянкою

Оскільки зареєстроване право оренди землі є речовим правом, то і способи захисту цього права можуть бути такими, що притаманні речовим правам.

Так, орендар в установленому законом порядку має право витребувати орендовану земельну ділянку з будь-якого незаконного володіння та користування, на усунення перешкод у користуванні нею, відшкодування шкоди, заподіяної земельній ділянці будь-якими особами.

Абзац третій частини першої статті 15 та друге речення частини першої статті 19 Закону України «Про оренду землі» № 161-XIV імперативно встановлюють, що дата укладення договору оренди землі є істотною умовою цього правочину і саме з цієї дати починається перебіг строку його дії.

Тому сторони договору оренди землі не можуть врегулювати свої відносини у спосіб, який суперечить імперативним нормам абзацу третього частини першої статті 15 та другого речення частини першої статті 19 Закону України «Про оренду землі» № 161-XIV у редакції Закону № 340-IX, зокрема на власний розсуд встановити інші правила визначення моменту початку перебігу строку дії цього правочину або не зазначати дати його укладення.

Умови договору оренди землі, що не відповідають указаним вище імперативним нормам Закону України «Про оренду землі» № 161-XIV, не змінюють визначеного моменту, з якого розпочинається перебіг строку дії договору оренди землі.

Позов мотивовано тим, що 17.11.2020 сторони у справі уклали договір оренди, за умовами якого Рада на рік передала у платне користування Товариства Земельну ділянку для обслуговування належного йому майнового комплексу.

24.05.2021 на підставі Договору Товариство зареєструвало за собою право оренди земельної ділянки, однак 22.11.2021 до закінчення строку дії Договору Рада ухвалила рішення, яким припинила дію цього правочину, а в подальшому вчинила низку рішень та дій, що призвели до поділу земельної ділянки.

На думку Товариства, такі рішення та дії Ради спрямовані на односторонню відмову від виконання умов Договору, строк дії якого не закінчився, а також на протиправне заволодіння нерухомим майном, яке входить до складу майнового комплексу, що належить Товариству на праві власності, зокрема парканом, розташованим на Земельній ділянці

Рішенням Господарського суду Вінницької області позов задоволено.

Мотивуючи своє рішення, суд першої інстанції зауважив, що Договір укладався сторонами на земельну ділянку площею 3,7110 га для забезпечення єдності складових частин об'єкта нерухомого майна та його належного функціонування. При цьому схема розміщення складових частин майнового комплексу на Земельній ділянці 1 міститься у технічній документації на об'єкт нерухомого майна.

Суд першої інстанції вказав, що сторони Договору у пункті 37 узгодили набрання ним чинності після його підписання та державної реєстрації. Таким чином, на думку суду першої інстанції, момент укладення Договору, а отже і початок перебігу строку його дії сторони визначили та пов'язали з моментом державної реєстрації цього правочину. Інших строків чи термінів початку перебігу або закінчення дії Договору його текст не містить. Оскільки 24.05.2021 проведено державну реєстрацію речового права за Договором, то він дійсний до 25.05.2022.

Постановою Північно-західного апеляційного господарського суду рішення Господарського суду Вінницької області скасовано та ухвалено нове рішення, яким відмовлено у задоволенні позову.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що у зв'язку зі змінами в законодавстві з 01.01.2013 державній реєстрації підлягав не сам договір оренди, а право оренди земельної ділянки. Відтак договір оренди землі є укладеним з моменту досягнення сторонами згоди з усіх його істотних умов та підписання у простій письмовій формі.

На законодавчому рівні встановлені чіткі і однозначні вимоги щодо форми і змісту договору оренди землі, що спростовує доводи Товариства щодо дати початку та закінчення строку дії Договору.

Апеляційний суд звернув увагу на те, що пунктом 37 Договору передбачено державну реєстрацію договору (як того вимагало законодавство, чинне до 01.01.2013), однак на цей час державній реєстрації підлягає саме право оренди земельної ділянки. Разом з цим апеляційний суд констатував, що за відомостями Реєстру дата завершення дії Договору - 17.11.2021, а дата початку його дії - 17.11.2020. У вказаних відомостях не зазначено, що вони внесені в Реєстр на підставі спірних рішень, а з пояснень сторін слідує, що Рада не вчиняла дій щодо реалізації такого рішення.

Окрім цього, апеляційний суд відхилив доводи Товариства про те, що спірні рішення Ради створюють перешкоди у користуванні майном, яке належить йому на праві власності, оскільки навіть за умови закінчення дії Договору та підтвердження вказаних прав Товариства воно не позбавлене права звернутися до Ради із заявою про укладення нового договору оренди для обслуговування належного йому майна у зв'язку із закінченням дії Договору, а не із заявою про продовження строку дії цього правочину, який сплив.

Позиція Великої Палати Верховного Суду.

Залежно від моменту виникнення прав та обов'язків у сторін договору виділяють консенсуальні та реальні договори.

Оскільки спірні правовідносини виникли стосовно Договору, за умовами якого Рада (орендодавець) зобов'язалась передати Товариству (орендарю) в строкове платне користування земельну ділянку 1, до них застосовуються положення Закону № 161-XIV, статтею 13 якого в редакції, чинній на час підписання Договору, визначено, що договір оренди землі - це договір, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства.

З наведеного визначення слідує, що договір оренди землі є консенсуальним договором (орендодавець зобов'язаний передати орендареві земельну ділянку), який встановлює такі права сторін у зобов'язальних правовідносинах: для орендаря - право вимагати передання йому у володіння та користування земельну ділянку; для орендодавця - право на оренду плату та право вимагати використання ділянки відповідно до договору і законодавства.

У зв'язку зі змінами в законодавстві з 01.01.2013 Договір не міг бути зареєстрований.

Натомість закон передбачає проведення державної реєстрації права оренди, зокрема, на підставі укладеного в установленому порядку договору оренди землі (частини перша та шоста статті 6 Закону № 161-XIV; пункт 1 частини першої статті 27 Закону № 1952-IV у редакціях, чинних на час підписання Договору).

Якщо момент укладення договору оренди землі (виникнення у його сторін прав і обов'язків у зобов'язальних правовідносинах) і реєстрація на підставі цього правочину права оренди землі (виникнення у орендаря речового права) не збігаються в часі, то в проміжку між укладенням договору і набуттям орендарем земельної ділянки шляхом реєстрації відповідного речового права договір діє, а у сторін є право захищати свої порушені договірні права зобов'язального характеру зобов'язально-правовими способами.

Так, за наявності відповідних підстав орендар може вимагати зобов'язати орендодавця виконати обов'язок з передання земельної ділянки в натурі чи відмовитись від договору і вимагати відшкодувати збитки, а орендодавець, у свою чергу, може стягнути з орендаря орендну плату.

Сторони договору оренди землі не можуть врегулювати свої відносини (визначити взаємні права та обов'язки) у спосіб, який суперечить імперативним нормам абзацу третього частини першої статті 15 та другого речення частини першої статті 19 Закону №

161-XIV у редакції Закону № 340-IX, зокрема на власний розсуд встановити інші правила визначення дати початку перебігу строку дії цього правочину або не зазначати дати його укладення. У протилежному випадку умови договору оренди землі, що не відповідають вказаним вище імперативним нормам Закону № 161-XIV, не створюють для сторін такого правочину тих наслідків, на які вони спрямовувались.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що викладена у пункті 37 Договору умова про набрання ним чинності після його державної реєстрації суперечить правилам обчислення строку дії договору оренди землі, імперативно встановленим другим реченням частини першої статті 19 Закону № 161-XIV, а тому вказана умова не змінила визначений у Законі № 161-XIV момент, з якого розпочав перебіг строк дії Договору.

Сторони Договору скріпили його своїми підписами та вказали в ньому дату укладення (17.11.2020), що відповідає вимогам абзацу третього частини першої статті 15 Закону № 161-XIV, і саме з цієї дати відповідно до другого речення частини першої статті 19 цього Закону слід обчислювати річний строк дії цього правочину.

При цьому Велика Палата Верховного Суду зауважує, що за змістом пункту 1 частини першої статті 27 Закону № 1952-IV державна реєстрація права власності та інших речових прав проводиться на підставі укладеного в установленому законом порядку договору, предметом якого є нерухоме майно, речові права на яке підлягають державній реєстрації. Таким чином, необхідною умовою для державної реєстрації речового права оренди Земельної ділянки 1 на підставі Договору є його укладення між Радою та Товариством в установленому законом порядку.

Наведені висновки спростовують доводи, що в пункті 37 Договору його сторони, керуючись засадою свободи договору, врегулювали свої відносини на власний розсуд та досягли згоди про те, що цей правочин вважатиметься укладеним після підписання та державної реєстрації.

Беручи до уваги те, що річний строк дії Договору почав свій перебіг з дати його укладення (з моменту досягнення сторонами згоди з усіх його істотних умов та підписання 17.11.2020) і сплинув на час прийняття спірних рішень Ради та вчинення на їх підставі відповідних реєстраційних дій, а так само припинилось і речове право оренди Товариства на Земельну ділянку 1, Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновком суду апеляційної інстанції про відсутність порушеного права Товариства, по захист якого воно звернулось із цим позовом до суду.

В Окремій думці Судді Великої Палати Верховного Суду від 06.03.2024 року зазначено, що доктрина цивільного права традиційно розглядає договір як багатоаспектне правове явище, зокрема як документ, як правочин, як правовідношення та як регулятор.

За умови нездійснення (неіснування) державної реєстрації права оренди договір оренди як правочин - фактично є таким, що не набрав чинності, а особа не має (не набуває) прав орендаря за таким договором. Наявність договору оренди землі, який не набрав чинності, не свідчить про те, що його сторони набули прав та обов'язків, на досягнення яких було спрямоване волевиявлення сторін при укладенні цього договору.

Досягнення консенсусу між сторонами майбутнього договору є визначальним для всіх видів договорів:

- для настання моменту укладеності консенсуальних договорів достатньо лише консенсусу, тобто досягнення згоди (домовленості) щодо усіх істотних умов договору;
- для реальних договорів момент укладеності визначається як консенсусом, так і переданням речі (майна);
- для договорів, які підлягають державній реєстрації, має бути консенсус та певна державна реєстрація правочину.

Як приклад, стаття 1114 ЦК України передбачає державну реєстрацію договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Правило статті 640 ЦК України не містить вичерпного переліку юридично значимих дій, вчинення яких є обов'язковим для того, щоб договір набрав чинності.

Істотним для чинного земельного законодавства є заборона приступати до використання земельної ділянки до здійснення державної реєстрації права оренди.

Протилежний підхід призводитиме до виникнення таких фактичних ситуацій, коли договір оренди землі вважатиметься укладеним з моменту його підписання, а чинність цього договору пов'язуватиметься з моментом реєстрації відповідного права у державному реєстрі.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» № 340-IX не вносить будь-яких змін у визначення моменту, коли договір вважатиметься укладеним.

Так, відповідно до частини першої статті 19 Закону України «Про оренду землі» № 161-XIV, в редакції Закону № 340-IX, дата закінчення дії договору оренди обчислюється від дати його укладення. Право оренди земельної ділянки виникає з моменту державної реєстрації такого права.

У зазначеній статті не йдеться про те, що датою укладення договору оренди землі є його підписання сторонами. Відповідно цитована норма права не передбачає визначення моменту укладеності договору саме з моментом його підписання.

Правила про визначення моменту укладеності всіх приватно-правових договорів регулюються загальними правилами, передбаченими ЦК України, тобто статтею 640 ЦК України.

Відтак можна зробити висновок, що після набрання чинності змін до Закону № 161-XIV, внесених Законом № 340-IX, стаття 19 Закону № 161-XIV фактично й надалі імперативно відсилає до статті 640 ЦК України як загального правила, застосовного у усіх приватноправових договорах.

Підсумовуючи висловлюю переконання, що з огляду на положення Закону № 1952-IV, статті 125 ЗК України, статті 19 Закону № 161-XIV, стаття 640 ЦК України має бути застосована до спірних правовідносин так, що визначає, що договір оренди землі вважається укладеним виключно з моменту реєстрації відповідного речового права.

В Окремій думці Суддів Великої Палати Верховного Суду від 06.03.2024 року зазначено, що спори щодо оскарження рішень сільських, селищних, міських рад щодо розпорядження землями територіальних громад, в тому числі щодо укладання, розірвання договорів оренди земельних ділянок, поділу земельної ділянки комунальної власності, виготовлення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки зі зміною цільового призначення та інші, які прийняті суб'єктами владних повноважень, що

реалізують розпорядчі та інші функції, в межах повноважень, визначених статтею 143 Конституції України, пунктом 34 статті 26, статтею 42 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статтею 12 Земельного кодексу України, - належить розглядати в порядку адміністративного судочинства.

Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року судом, встановленим законом, який розглядає справи про оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, є суд адміністративної юрисдикції на підставі статей 5, 19 КАС України.

Ураховуючи наведене, вважаємо, що Велика Палата Верховного Суду не мала підстав розглядати справу в частині позовних вимог про визнання незаконними та скасування двох рішень селищної ради.

Провадження у справі в зазначеній частині позовних вимог підлягало закриттю, оскільки, на наше переконання, спір у цій частині належить розглядати в порядку адміністративного судочинства.

Детальніше з текстами судових рішень можна ознайомитися за посиланням:

- Рішення Господарського суду Вінницької області від 05 червня 2023 року у справі № 902/1207/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111550099>;

- Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 27 вересня 2023 року у справі № 902/1207/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113891351>;

- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06 вересня 2024 року у справі № 902/1207/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118036819>;

- Окрема думка Судді Великої Палати Верховного Суду від 06 вересня 2024 року у справі № 902/1207/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118520077>;

- Окрема думка Суддів Великої Палати Верховного Суду від 06 вересня 2024 року у справі № 902/1207/22 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118109233>.

Колектив Господарського суду Вінницької області вітає суддів, учасників судових процесів та усіх правників з професійним святом: «Днем господарських судів України».

Дякуємо за ознайомлення з відповідним Дайджестом судової практики, сподіваємось, що розміщена інформація буде корисною до застосування у професійній діяльності.

Дайджест містить короткий огляд деяких судових рішень Господарського суду Вінницької області, Північно-західного апеляційного господарського суду, Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду.

У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі.

Для правильного розуміння висловленої в судових рішеннях позицій необхідно ознайомитися з їх повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн та у соціальних мережах

сторінка у мережі
Facebook

vn.arbitr.gov.ua/sud5003/

inbox@vn.arbitr.gov.ua

[@user-ir3wn8qf6l](https://www.youtube.com/user-ir3wn8qf6l)

